

РЕЦЕНЗІЯ

кандидата юридичних наук Мудрецької Ганни Володимирівни
на дисертацію Гунченко Дар'ї Ігорівни
«Обрання, зміна та скасування заходів забезпечення кримінального
провадження на стадії досудового розслідування за ініціативою сторони
захисту»,
поданої на здобуття наукового ступеня доктора філософії (081 –
Право)

Актуальність проведеного дослідження. Дисертаційна робота Гунченко Д.І. присвячена актуальній темі – обранню, зміні та скасуванню заходів забезпечення кримінального провадження на стадії досудового розслідування за ініціативою сторони захисту. Судово-правова реформа в Україні насамперед спрямована на створення правової держави шляхом посилення правових гарантій захисту особи у кримінальному судочинстві. Питання, пов'язані із застосуванням заходів щодо забезпечення кримінального провадження, набувають дедалі більшої актуальності, оскільки обмежують права і свободи особи. Застосування заходів процесуального примусу, що є особливо актуально на сучасному етапі державотворення, пов'язане також із гарантуванням прав і свобод громадян у Конституції України. Особливо гостра ця проблема стосується обмеження прав і свобод громадян. Тому для мотивованого і правильного застосування заходів процесуального примусу необхідно знати їх правову природу, підстави, умови і порядок застосування. Незважаючи на закріплення прав сторони захисту під час обрання, зміни та скасування заходів забезпечення кримінального провадження на стадії досудового розслідування, до сьогодні в КПК України відсутнє врегулювання процедур, спрямованих на їх належну реалізацію, що свідчить про розуміння законодавцем ролі сторони захисту на стадії досудового розслідування номінальною, а закріплених прав декларативними. Відповідні прогалини законодавства призвели до набуття особливої актуальності в науці кримінального процесу темою обрання, зміни та скасування заходів забезпечення кримінального провадження на стадії досудового розслідування за ініціативою сторони захисту. Крім того, серед спеціальних завдань стратегічних документів держави з'явилось надання широкого кола процесуальних повноважень стороні захисту на досудовій стадії, забезпечуючи рівні процесуальні можливості. Потреба у підготовці захисту на досудовому розслідуванні виникає не виключно у зв'язку із готуванням до судового провадження. Не менш важливою метою збирання доказів є підготовка захисту, пов'язаного із застосуванням слідчим суддею до підозрюваного ЗЗКП, а особливо запобіжних заходів. В цьому контексті особливої актуальності набуває дослідження процедури ініціативності сторони захисту щодо збирання доказів,

необхідних для підготовки захисту, пов'язаного із обранням, зміною, скасуванням, а також продовженням строків ЗЗКП слідчим суддею, що зумовлює необхідність перегляду загальної концепції участі захисника на досудовому розслідуванні стадії в контексті диференціації відповідних процедур, а так само створення нової концепції, що здійснюється захисником у зв'язку із застосуванням до підозрюваного ЗЗКП слідчим суддею, є складовою загальної і відповідатиме Конвенції та принципам справедливості, змагальності та розумності строків кримінального провадження. Крім того, особливо актуальним є дослідження можливості впровадження принципу змагальності в інші інститути кримінального процесу, в тому числі у процес ініціювання застосування ЗЗКП стороною захисту.

Наукове дослідження цієї проблеми нині має важливе теоретичне та практичне значення, оскільки більшість теоретичних і практичних аспектів обрання, зміни та скасування заходів забезпечення кримінального провадження на стадії досудового розслідування за ініціативою сторони захисту, особливо в умовах воєнного стану на сьогодні залишаються недослідженими, зокрема, це стосується питань щодо процесуальних механізмів реалізації ініціативності сторони захисту при обранні, зміні та скасуванні заходів забезпечення кримінального провадження; особливостей реалізації ініціативності сторони захисту під час обрання, зміни та скасування заходів забезпечення кримінального провадження в умовах воєнного стану.

Викладене безумовно свідчить що дисертаційне дослідження Гунченко Дар'ї Ігорівни «Обрання, зміна та скасування заходів забезпечення кримінального провадження на стадії досудового розслідування за ініціативою сторони захисту», подане на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 «Право», у розряд вкрай актуальних досліджень. Висновки й узагальнення Гунченко Д.І. щодо новизни та практичного значення дисертації мають актуальне значення для науки кримінального процесу. Актуальність обраної теми обумовлена також і тим, що опублікованих наукових праць, у яких комплексно досліджувалися б питання сутності та процесуальних форм прояву ініціативності сторони захисту під час обрання, зміни, скасування ЗЗКП на стадії досудового розслідування відсутні, існують лише окремі розробки, які в різних аспектах висвітлюють зазначені питання. Крім того, законодавчі зміни, новітня судова практика та виклики сьогодення обумовлюють необхідність переосмислення низки питань, пов'язаних із ініціативністю сторони захисту під час обрання, зміни, скасування ЗЗКП на стадії досудового розслідування, що в сукупності вказує на актуальність тематики дисертаційного дослідження.

Аналіз представлених Гунченко Д.І. матеріалів дисертації за темою: «Обрання, зміна та скасування заходів забезпечення кримінального провадження на стадії досудового розслідування за ініціативою сторони захисту» подану на

здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 «Право», а також ознайомлення з її публікаціями, дає підстави стверджувати, що автором проведений детальний науковий аналіз теми, актуальної у теоретичному та практичному плані, а також сформульовано висновки та пропозиції, що виносяться на захист. Оцінюючи дисертацію загалом можна констатувати, що дисертація Гунченко Д.І. підготовлена на високому науковому рівні, її структура логічно побудована, ключові проблеми чітко сформульовані, наукові положення характеризуються високим ступенем обґрунтованості та достовірності, а висновки та рекомендації мають значення не лише для теорії кримінального процесу, а й вдосконалення чинного законодавства і практики його застосування. Цей загальний висновок підтверджується за основними критеріями, за якими оцінюються подібні наукові роботи.

Аналізуючи дисертаційну роботу здобувача, можна встановити, що об'єкт та предмет дослідження відповідають темі, визначеній автором, і свідчать про адекватність обраних методологічних підходів для вирішення поставлених завдань. Структура та послідовність викладу матеріалу відповідають темі дослідження і дозволяють повноцінно розкрити її зміст. Автор дисертації чітко та системно сформулював завдання дослідження, які логічно впливають з визначеної мети. Також варто відзначити методи дослідження, використані автором, їх обґрунтованість та вправне застосування, що належним чином відображається в структурі роботи.

У роботі чітко простежується зв'язок з науковими програмами, планами та темами. Дисертаційне дослідження Гунченко Д.І. виконано відповідно до положень Стратегії розвитку системи правосуддя та конституційного судочинства на 2021-2023 роки (затверджена указом Президента України від 11 червня 2021 року № 231/2021), Національної стратегії у сфері прав людини на 2021-2023 роки (затверджена указом Президента України від 24 березня 2021 року № 119/2021), Плану дій з реалізації Національної стратегії у сфері прав людини на 2021-2023 роки (затвердженого розпорядженням Кабінету Міністрів України від 23 червня 2021 року № 756-р). Дослідження є складовою плану науково-дослідної роботи Одеського державного університету внутрішніх справ «Пріоритетні напрямки розвитку та реформування правоохоронних органів в умовах розгортання демократичних процесів у державі» (державний реєстраційний номер 0116U006773) та частиною загальної наукової теми, що виконується кафедрою кримінального процесу та криміналістики Одеського державного університету внутрішніх справ «Охорона та захист прав, свобод і законних інтересів учасників кримінального провадження» (0114U004019). Тему дисертації затверджено на засіданні Вченої ради Одеського державного університету внутрішніх справ 30 листопада 2020 року, протокол №10. Тему дисертації уточнено на засіданні Вченої ради

Одеського державного університету внутрішніх справ 27 квітня 2023 року, витяг з протоколу №10.

Не викликають заперечень **ступінь обґрунтованості та достовірності наукових положень, висновків і рекомендацій**. Вони забезпечуються: застосуванням загальнонаукових і спеціально-наукових методів, які обрано відповідно до теми цієї наукової роботи; науково-теоретичним підґрунтям дисертації виявилися наукові праці фахівців, у тому числі зарубіжних, у галузі кримінального процесу, кримінального права тощо; емпіричну базу дослідження становлять дані судової практики ЄСПЛ та національних судів, опитування 338 респондентів, серед яких 284 адвокатів та 54 помічників адвокатів, а також особистий практичний досвід здобувачки у сфері адвокатської діяльності..

Наукова новизна отриманих результатів полягає у тому, що дисертація Гунченко Д.І. «Обрання, зміна та скасування заходів забезпечення кримінального провадження на стадії досудового розслідування за ініціативою сторони захисту» є першим науковим комплексним дослідженням ініціативності сторони захисту під час вирішення питання про обрання, зміну та скасування ЗЗКП, автором Гунченко Д.І. розроблено систему наукових положень і обґрунтовано наукові результати, які є новими для кримінально-процесуальної науки або які наділені істотними ознаками новизни.

Важливого значення набуває те, що автор звертає увагу на існування та прикладне значення трьох форм ініціативності сторони захисту під час вирішення питання про застосування 23 ЗЗКП, які складають зміст вказаної правової категорії та мають загальнотеоретичне значення, що дозволяє вдосконалити здійснення захисту законних інтересів особи, щодо якої вирішується питання про обрання, зміну чи скасування ЗЗКП під час досудового розслідування. До активної форми прояву ініціативності сторони захисту віднесено конкретні дії, спрямовані спростування доводів слідчого, прокурора щодо необхідності застосування до підозрюваного обвинуваченого певного ЗЗКП. До пасивної форми - тактичні рішення сторони захисту, при яких суб'єкт умисно не використовує надане процесуальним законом право. Змішана форма ініціативності сторони захисту під час застосування ЗЗКП являє собою комплекс взаємопов'язаних дій, що окремо одна від одної можуть бути віднесені до активної або пасивної форми.

Заслужують на увагу авторська дефініція «ініціативність сторони захисту» у контексті обрання, зміни чи скасування ЗЗКП. Під цим поняттям автором запропоновано розуміти проактивну діяльність сторони захисту з використанням комплексу процесуальних засобів, способів реагування на правову дійсність у конкретному кримінальному провадженні в динаміці кримінальної процесуальної діяльності, шляхом тактичного використання відповідно до процесуальної ситуації наданих законом прав, з метою досягнення

найбільш сприятливого та бажаного для підозрюваного результату та забезпечення ефективного захисту;

На схвалення заслуговує й факт того, що Гунченко Д.І. виділяє особливості застосування, зміни та скасування ЗЗКП в умовах воєнного стану, які впливають на реалізацію ініціативності сторони захисту: 1) врахування слідчим суддею як ризиків запровадження воєнного стану та збройної агресії в Україні; 2) обмеження ініціативності сторони захисту при обранні в окремих категоріях кримінальних проваджень тримання під вартою як безальтернативного запобіжного заходу; 3) обмеження ініціативності сторони захисту при вирішенні питання про скасування такого запобіжного заходу як тримання під вартою для проходження військової служби за призовом під час мобілізації, на особливий період внаслідок неможливості відповідно до ст. 616 КПК України безпосереднього звернення до слідчого судді з відповідним клопотанням; 4) використання як форми прояву ініціативності сторони захисту звернення зі скаргю на бездіяльність прокурора при вирішенні питання про скасування запобіжного заходу для проходження військової служби за призовом під час мобілізації, на особливий період; 5) виключність випадків розгляду клопотання про застосування запобіжних заходів без участі підозрюваного та можливість ініціювання захисником подання клопотання до суду про такий розгляд за відсутності його підзахисного; 6) обмеження ініціативності сторони захисту внаслідок неврегульованості порядку прийняття рішення прокурором, керівником органу прокуратури у випадку делегування йому повноважень слідчого судді; 7) непропорційність регулювання питань діяльності сторони обвинувачення та сторони захисту в умовах воєнного стану на стадії досудового розслідування внаслідок відсутності механізмів залучення та зміни захисника, у випадках, коли його участь об'єктивно унеможливлена внаслідок умов воєнного стану;

Цінною для розвитку кримінального процесу є представлене дисертантом вдосконалення пропозиції щодо уточнення процедури повернення сторони захисту раніше вилучених документів, які посвідчують спеціальне право особи, у випадку прийняття рішення слідчим суддею про повернення клопотання сторони обвинувачення про тимчасове обмеження у користуванні спеціальним правом. У контексті забезпечення засади рівності сторін обґрунтовано необхідність встановлення конкретного строку для сторони обвинувачення для повторної подачі повернутого клопотання та обов'язку повернути вилучені документи, у випадку його пропуску.

Дисертанткою вдало вдосконалено теоретичні положення щодо напрямків прояву ініціативності сторони захисту під час обрання, зміни, скасування ЗЗКП: спростування обґрунтованості підозри особи у вчиненні нею злочину; спростування наявності ризиків, які наведені у відповідному клопотанні

стороною обвинувачення; доведення доцільності забезпечення кримінального провадження шляхом застосування найменш правообмежуючого запобіжного заходу;

Важливого значення для кримінально-процесуальної науки набувають визначені автором напрями доказової діяльності сторони захисту щодо кожного із ЗЗКП; підхід, відповідно до якого терміни «місце реєстрації», «місце проживання» та «місце перебування» не підлягають ототожненню, та використання факту відсутності підозрюваного, обвинуваченого за місцем його реєстрації, під час обґрунтування необхідності обрання запобіжного заходу.

У висновках за результатами дисертаційного дослідження на основі комплексного аналізу ініціативності сторони захисту під час вирішення питання про обрання, зміну та скасування ЗЗКП розроблено науково обґрунтовані рекомендації та пропозиції, спрямовані на удосконалення подальшого розвитку науки кримінального процесуального права.

Усі представлені автором положення, висновки та рекомендації мають не лише наукову, а й практичну цінність. Переважна більшість авторських здобутків впроваджена у наукову-дослідницьку діяльність, навчальний процес і правозастосовну сферу, що підтверджується актами впровадження. Отже, саме із наведених та багатьох інших причин дисертаційне дослідження Гунченко Д.І., без всякого сумніву, вирізняється новизною й оригінальністю та свідчить про досягнення дисертантом високого фахового рівня для проведення високоефективних наукових досліджень.

Оцінка структури та змісту дисертації, її завершеності в цілому. Структура і зміст дисертаційного дослідження Гунченко Д.І. за темою: «Обрання, зміна та скасування заходів забезпечення кримінального провадження на стадії досудового розслідування за ініціативою сторони захисту» є логічно побудованими, зумовленими поставленою метою та завданнями дослідження, його об'єктом і предметом, відповідають логіці наукового пошуку.

Дисертація Гунченко Д.І. композиційно складається з анотації, вступу, трьох розділів, що містять п'ять підрозділів, висновків, списку використаних джерел (192 найменування) та додатків.

У розділі 1 «Теоретико-правова характеристика обрання, зміни та скасування заходів забезпечення кримінального провадження за ініціативою сторони захисту» автором проаналізовано стан наукової розробленості проблематики обрання, зміни та скасування заходів забезпечення кримінального провадження за ініціативою сторони захисту; визначено поняття та зміст, процесуальні механізми реалізації ініціативності сторони захисту при обранні, зміні та скасуванні заходів забезпечення кримінального провадження;

У розділі 2 «Правові механізми реалізації ініціативності сторони захисту при обранні, зміні та скасуванні заходів забезпечення кримінального

провадження на стадії досудового розслідування» визначено та охарактеризовано особливості обрання, зміни та скасування заходів забезпечення кримінального провадження, які не є запобіжними заходами, за ініціативою сторони захисту на стадії досудового розслідування; досліджено порядок обрання, зміни та скасування запобіжних заходів за ініціативою сторони захисту на стадії досудового розслідування.

У розділі 3 «Особливості реалізації ініціативності стороною захисту під час обрання, зміни та скасування заходів забезпечення кримінального провадження в умовах воєнного стану» визначено особливості реалізації ініціативності сторони захисту під час обрання, зміни та скасування заходів забезпечення кримінального провадження в умовах воєнного стану, зокрема вказано, що КПК України не передбачає можливості прояву стороною захисту ініціативності у зверненні безпосередньо до слідчого судді з клопотанням про скасування такого запобіжного заходу як тримання під вартою для проходження військової служби за призовом під час мобілізації, на особливий період в порядку ст. 616 КПК України.

Про повноту викладення наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації свідчить та обставина, що результати дисертаційного дослідження відображені у 6-ти наукових публікаціях, серед яких одна стаття у періодичних наукових виданнях, проіндексованих у базах даних Web of Science Core Collection, 2 у виданнях, що включені МОН України до переліку наукових фахових видань з юридичних наук, 3 тези доповідей, оприлюднених на міжнародних конференціях.

Оформлення дисертаційної роботи, виконаної Гунченко Д.І., відповідає всім вимогам, встановленим для цього виду наукових праць. Зміст анотації та висновків відображає основні положення дослідження. Науковий стиль викладення державною мовою не викликає зауважень. Дисертація у цілому свідчить про вільну орієнтацію автора у кримінально-процесуальній науці та добру обізнаність у науковій літературі й законодавстві, що відповідає високому рівню наукової кваліфікації. Висновки і пропозиції автора ґрунтуються на достатній науковій платформі, що дає підстави визнати дослідження самостійним і завершеним. Більшість висновків дисертанта науково обґрунтовані й оригінальні, сприяють перегляду усталених догм. Дисертація є самостійним дослідженням монографічного характеру і становить значний науковий та практичний інтерес.

Позитивна оцінка дисертаційного дослідження Гунченко Д.І. у цілому та її окремих положень зокрема не виключає можливості та необхідності висловити певні застереження і зауваження щодо позицій, які потребують критичної оцінки, є спірними або потребують додаткової аргументації та дають можливість вступити у дискусію з автором:

1. Аналізуючи природу накладення грошового стягнення під час досудового розслідування здобувачка цілком обґрунтовано відзначає, що ст. 145 КПК України, не містить вказівку про необхідність ознайомлення сторони захисту або іншої особи, щодо якої воно ініційоване, зі змістом такого клопотання та пропонує доповнити абз. 2 ч. 1 ст. 145 КПК України наступного змісту: «До клопотання додаються копії матеріалів, якими слідчий, прокурор обґрунтовує свої доводи, а також докази доведення до відома такої особи можливості ознайомитись із його змістом...» Проте доказами в кримінальному провадженні є фактичні дані, отримані у передбаченому КПК України порядку, на підставі яких слідчий, прокурор, слідчий суддя і суд встановлюють наявність чи відсутність фактів та обставин, що мають значення для кримінального провадження та підлягають доказуванню. Навряд чи доведення до відома особи можливості ознайомитись зі змістом клопотання можна визнати доказами, що мають значення для кримінального провадження та підлягають доказуванню.

2. Потребує уточнення позиція авторки щодо необхідності фіксування процесуальної дії під час кримінального провадження у такому документі як акт та доповнення п.4 ч.1 ст. 103 КПК України: у акті. У такому випадку, вважаємо необхідно дати роз'яснення складання такого процесуального документу, за аналогією статті 104. «Протокол», статті 108. «Журнал судового засідання», а саме: випадки складання такого акту, під час якої процесуальної дії, хто уповноважений його складати, яка інформація в ньому міститься тощо.

3. На стор. 116 дисертантка з метою врегулювання спірних правовідносини під час проведення обшуку та визначення обсягу речей, які можуть бути відшукані та вилучені, пропонує вирішення даної ситуації шляхом викладення останнього речення ч. 7 ст. 236 КПК України у наступній редакції: «...Вилучені речі та документи, які входять до переліку, щодо якого прямо надано дозвіл на відшукання в ухвалі про дозвіл на проведення обшуку, та не відносяться до предметів, які вилучені законом з обігу, вважаються майном, до яких застосовано запобіжний захід кримінального провадження у вигляді арешту майна». Проте арештом майна, відповідно до ч.1 ст. 170 КПК України є тимчасове позбавлення за ухвалою слідчого судді або суду права на відчуження, розпорядження та/або користування майном, щодо якого існує сукупність підстав чи розумних підозр вважати, що воно є доказом кримінального правопорушення. У такому разі не зовсім зрозуміла позиція авторки на якій саме підставі вилучені речі та документи, вважаються арештованим майном.

Висловлені зауваження стосуються переважно спірних, дискусійних проблем. Вони не впливають на загальну позитивну оцінку роботи Гунченко Д.І., яка є самостійним завершеним комплексним дослідженням актуальної теми, має науково-теоретичне і практичне значення, містить наукові положення, що є новим вирішенням конкретного наукового завдання та

сприяють здійсненню комплексного вивчення теоретико-правових та праксеологічних проблем обрання, зміни та скасування заходів забезпечення кримінального провадження на стадії досудового розслідування за ініціативою сторони захисту, розроблено науково обґрунтовані рекомендації та пропозиції, спрямовані на удосконалення ініціативності сторони захисту.

Висновок щодо відповідності дисертації встановленим вимогам. Ґрунтуючись на викладеному вважаю, що дисертаційне дослідження Гунченко Дар'ї Ігорівни на тему «Обрання, зміна та скасування заходів забезпечення кримінального провадження на стадії досудового розслідування за ініціативою сторони захисту», подане на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 «Право», є завершеним монографічним дослідженням, яке виконане на належному рівні та відповідає вимогам, що пред'являються до подібного роду робіт.

Тема дисертації є актуальною, сформульовані автором висновки та рекомендації є достатньо аргументованими, характеризуються науковою новизною та мають значення не лише для криміналістичної науки, але й для правозастосовної практики. Аналіз тексту дисертації свідчить про відсутність порушення автором вимог академічної доброчесності. У роботі наявні посилання на джерела інформації у разі використання ідей, розробок, тверджень, відомостей; дотримано вимоги норм законодавства про авторське право; надано достовірну інформацію про результати наукової діяльності, використані методики досліджень і джерела інформації.

Зокрема, рецензентом у дисертації та наукових публікаціях здобувача не виявлено академічного плагіату, самоплагіату, фальсифікації та фабрикації.

Викладені у дисертаційному дослідженні Гунченко Д.І. рекомендації та конкретні пропозиції з удосконалення теоретичних положень обрання, зміни та скасування заходів забезпечення кримінального провадження на стадії досудового розслідування за ініціативою сторони захисту є теоретично обґрунтованими та аргументованими, хоча і не позбавлені дискусійності.

Висновки та рекомендації, які отримані у процесі дослідження мають важливе практичне і теоретичне значення для науки криміналістики. Основні положення дисертаційного дослідження з належним ступенем повноти були відображені автором у наукових статтях, підготовлених та опублікованих автором дисертації. Їх кількість і якість відповідає вимогам щодо публікацій, зарахованих за темою дисертації.

Таким чином, дисертація представлена Гунченко Д.І. є самостійним завершеним науковим дослідженням, в якому отриманні нові науково обґрунтовані результати, спрямовані на вирішення наукового завдання, тому ця робота має істотне значення для розвитку вітчизняної науки та правозастосування.

У підсумку варто зазначити, що дисертаційне дослідження Гунченко Дар'ї Ігорівни на тему «Обрання, зміна та скасування заходів забезпечення кримінального провадження на стадії досудового розслідування за ініціативою сторони захисту» на здобуття ступеня доктора філософії з галузі знань 08 «Право» за спеціальністю 081 «Право» відповідає спеціальності 081 – Право та вимогам Порядку підготовки здобувачів вищої ступеня доктора філософії та доктора наук у закладах вищої освіти (наукових установах), затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 23 березня 2016 року (зі змінами і доповненнями, внесеними постановою Кабінету Міністрів України від 03 квітня 2019 року № 283), Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 року (зі змінами, внесеними постановою Кабінету Міністрів України від 21 березня 2022 року № 341), Вимогам до оформлення дисертацій, затвердженим наказом Міністерства освіти і науки України від 12 січня 2017 року № 40, а її автор – Гунченко Дар'я Ігорівна – на основі публічного захисту заслуговує на присудження їй наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 – «Право».

РЕЦЕНЗЕНТ:

Доцент кафедри кримінального процесу та криміналістики
к.ю.н., доцент

Ганна МУДРЕЦЬКА

